

Kamil Bal
Członek Stowarzyszenia Księgowych w Polsce
Oddział Okręgowy w Krakowie
kamisb172@interia.pl

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE I GLOBALIZACJA W XXI WIEKU

ECONOMIC SECURITY AND GLOBALIZATION OF THE 21ST CENTURY

Streszczenie: Artykuł zatytułowany „Bezpieczeństwo ekonomiczne i globalizacja XXI wieku” identyfikuje i charakteryzuje istotę, które rodzi problem bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w warunkach współczesnego rozwoju gospodarki światowej. Spojrzenie na nie z punktu widzenia ekonomii instytucjonalnej pozwala na wyróżnienie trzech istotnych otwartych podzbiorów, pozostających między sobą w ścisłych więzach współzależnościach. Pierwszy ma charakter metodologiczny; drugi wyrasta z podłoża zmian generowanych przez procesy globalizacji; trzeci zaś jest pokłosiem zmian cywilizacyjnych dokonujących się w świecie technologii i organizacji działalności gospodarczej oraz postaw ludzkich i społecznych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, ekonomia, zagrożenia, bezpieczeństwo ekonomiczne.

Summary: The article was titled “economic security and globalization in the 21st century” identifies and characterizes the essence, which raises the problem of economic security in terms of the modern development of the world economy. Look at it from the point of view of institutional economics allows you to highlight three important open subsets of which are in strict ties. The first is the nature of the methodology; the second arises from the ground changes generated by the processes of globalization; the third is the result of lifestyle changes, engaged in the world of technology and organization of economic activity and human and social attitudes.

Keywords: safety, economy, threats, economic security.

Wstęp

Procesy, które zachodzą w Europie i świecie, przede wszystkim w ostatnich latach, prowadzą do sytuacji, w której następują przeobrażenia społeczno-polityczne, ekonomiczno-gospodarcze i militarne o trudnych do przewidzenia skutkach. Zachodzi zatem potrzeba modyfikacji poglądów dotyczących bezpieczeństwa, zagrożeń oraz gwarancji bezpieczeństwa państwa.

Bezpieczeństwo państwa zawiera w sobie, oprócz treści wspólnych dla wszystkich krajów, specyficzne elementy wynikające z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, a także historii, tradycji, kultury i wartości uznawanych za nadrzędne.

Zatem podstawowym interesem każdego państwa i narodu jest jego bezpieczeństwo, które jest wartością powszechną i często jako kategoria jest definiowane zarówno w naukach społecznych, jak i naukach ścisłych począwszy od filozofii i psychologii do nauk technicznych. Z tych to powodów bezpieczeństwo odnoszące się do różnych podmiotów i przedmiotów może być odmiennie interpretowane.

Nadmienić należy, że współczesne zagrożenia dotyczące migracji mają także związek m.in. z globalizacją, która jest obecnie najważniejszym wyznacznikiem zagrożenia asymetrycznego; gdzie migracja jako problem międzynarodowy zajmuje jedno z kluczowych miejsc. W sferze materialnej asymetria przybiera formy: walki zbrojnej, wojny gospodarczej, wojny ekonomicznej, walki informacyjnej, konfrontacji naukowej i konfrontacji technicznej. Natomiast w sferze duchowej: wojny kulturowej, wojny religijnej i konfrontacji etnicznej. Konflikty występujące w tych sferach przekładają się na skalę i dynamikę migracji legalnej i nielegalnej, które są postrzegane jako negatywne zjawiska mające wpływ na stan bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Zatem postępująca globalizacja zwiększa liczbę migracji poprzez nierównomierne zaludnienie Ziemi. Tą nierównomierność można pokazać z punktu widzenia wielu kryteriów, np. terytorium, zasobów naturalnych, a przede wszystkim kapitału ekonomicznego. Globalizacja zwiększa migracje również poprzez racjonalność ludzkich zachowań, wynikająca z m. in. w dążeniu osób prześladowanych do znalezienia się na bezpiecznym terytorium, dążeniu pracodawców do zatrudnienia tańszej siły roboczej czy dążeniu pracowników do uzyskania jak największego wynagrodzenia lub posiadanych kwalifikacji, nawet jeśli miałyby się to wiązać ze zmianą miejsca zamieszkania.

Najprościej bezpieczeństwo można zdefiniować jako stan, w którym nie ma zagrożeń. Jest to definicja uniwersalna, gdyż dotyczy sporej grupy zagrożeń, jakie mogą destabilizować politykę czy gospodarkę danego państwa. Zatem bezpieczeństwo odnosi się do układu wewnętrznego kraju oraz do jego stosunków na arenie międzynarodowej.

Specjaliści na ogół zgadzają się, że bezpieczeństwo jest pojęciem złożonym oraz że oznacza wolność od zagrożeń dla podstawowych wartości. „Nie ma jednak zgody, na jakim poziomie należy gwarantować bezpieczeństwo: indywidualnym, narodowym czy międzynarodowym” (Zukowska, Gracik, 2006, s. 21).

Wyjaśniając istotę zjawiska bezpieczeństwa należy mieć na uwadze jego związek z zachodzącym zjawiskiem zagrożenia. Wynika z tego, że brak zagrożenia stanowi istotny aspekt bezpieczeństwa. Rozumienie tego terminu sprowadza do stwierdzenia, że odnosi się do strefy świadomościowej danego podmiotu. Zatem „zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane jako niekorzystne lub niebezpieczne” (Zięba, 2001, s. 28).

Tradycyjne koncepcje bezpieczeństwa kładą nacisk na kroki podejmowane jednostronnie dla zmniejszenia za pomocą potencjału obronnego wrażliwości na atak. Współcześnie wiele koncepcji eksponuje szczególnie znaczenie roli współpracy politycznej. We współczesnych warunkach koncepcje bezpieczeństwa obejmują znacznie szersze wymiary niż w przeszłości. Na pojęcie bezpieczeństwa składają się XXI wieku, obok aspektów wojskowych i politycznych, czynniki gospodarcze i technologiczne, zasoby surowcowe oraz polityka w zakresie ekologii, demografii, spraw społecznych i humanitarnych. W obecnym

rozumieniu „bezpieczeństwo obejmuje również sprawy dotyczące zachowania narodowej tożsamości i zapewnienia właściwego udziału w rozwoju cywilizacyjnym świata” (Rotfeld, 1990, s. 54).

Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą państw i systemów międzynarodowych, a jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Tak więc w dzisiejszych czasach, przy uwzględnieniu doświadczeń przeszłości jak i dynamiki rozwoju zagrożeń głównym wyzwaniem w organizacji bezpieczeństwa narodowego musi być zastosowana „twórcza strategia”, a nie „strategia odwlekania”. Twórcza strategia bezpieczeństwa powinna kreować zawnaz przyszłe bezpieczeństwo i koncentrować się na zapobieganiu i wyprzedzaniu zagrożeń oraz eliminowaniu ich źródeł. Zatem we współczesnych uwarunkowaniach nagłość i skala zagrożeń tak naturalnych jak i cywilizacyjnych może być niszcząca że po ich wystąpieniu nie będzie kogo i czego bronić. Dla państwa polskiego postulat tworzenia bezpieczeństwa musi być naczelnym imperatywem w funkcjonowaniu państwa, społeczności lokalnych i życiu każdego obywatela z osobna z uwagi na nasze słabości narodowe tj. brak przezorności, lekkomyślność oraz słabość państwa.

1. Istota bezpieczeństwa ekonomicznego

Istota bezpieczeństwa ekonomicznego państwa jest wstępnym rozpoznaniem znaczenia w kategorii zarówno bezpieczeństwa, jak i kategorii zagrożenia. Jeśli pod pojęciem bezpieczeństwa należy rozumieć „pewien stan pozwalający narodowi, państwu lub grupom na realizowanie swoich egzystencjonalnych interesów, stanowiących zarazem nadrzędny cel działania państwa i rządu” (Wielka Encyklopedia Oxford, 2008, s. 225), to pod pojęciem zagrożenie należy rozumieć z jednej strony pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie oceniane są jako niekorzystne lub niebezpieczne; natomiast z drugiej czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obawy. Jest to więc sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Inną kwestią jest brak dostrzeżenia różnicy pomiędzy bezpieczeństwem ekonomicznym, a innymi rodzajami bezpieczeństwa państwa w kontekście ich wpływu na kształt systemu gospodarczego państwa. Stąd bezpieczeństwo ekonomiczne wiąże się z ujęciem specyfiki przedmiotu rozważań, co obok wzrostu jego znaczenia w stosunkach międzynarodowych, w pełni uzasadnia jego wyodrębnienie.

Lista cech odróżniających bezpieczeństwo ekonomiczne od innych rodzajów definicji bezpieczeństwa państwa jest długa. Wśród nich wyróżnić należy tj.: „stabilność, pewność, stosunek do wyzwań płynących z otoczenia zewnętrznego, relacji do otoczenia zewnętrznego, powiązań z zagranicznymi partnerami, czy też roli rynku i państwa” (Kurek, 2000, s. 28).

Zatem problem bezpieczeństwa ekonomicznego, wobec ujawniających się wyzwań cywilizacyjnych i postępujących procesów globalizacji, jest nie tylko postrzegany, ale również prawdopodobnie podejmowane są próby jego rozwiązywania. Uwzględnić należy przy tym, iż bezpieczeństwo ekonomiczne państwa w tym Polski związane jest:

- z przyszłością, co do której nie ma nigdy pewności odnośnie przyszłego rozwoju, powodując nieostrość przewidywań wystąpienia w przyszłości niekorzystnych sytuacji,
- ze specyfiką wyznaczoną zbiorem czynników, jak: obszar danego państwa,
- poziom rozwoju naukowo-technicznego,
- stopień specjalizacji gospodarczej, charakter i kierunki oraz stopień międzynarodowych powiązań gospodarczych, itp.;

z wyróżnieniem w jego obszarze dwóch płaszczyzn: społeczno-gospodarczej zawierającej elementy polityczne, ekonomiczne, socjalne i ekologiczne oraz obronno-ekonomicznej zawierającej elementy militarne, obronne i gospodarcze w różnych konfiguracjach;

2. Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego w XXI wieku

Bezpieczeństwo państwa w jego różnych wymiarach, w XXI wieku coraz częściej postrzegane jest w kategoriach zagrożeń wartości chronionych przez państwo oraz przeciwdziałań zmierzających do obniżenia poziomu zagrożeń lub ograniczenia skutków destrukcyjnych oddziaływań. Dlatego też stwierdzić można, że zagrożenia są nieodłącznym elementem, zarówno negatywnej jak i pozytywnej interpretacji bezpieczeństwa, a stan bezpieczeństwa kraju jest zawsze wypadkową albo kompromisem pomiędzy potrzebami związanymi z ukształtowaniem pożądanego stanu, a możliwościami ich zaspokojenia.

Określenie barier i zagrożeń ze strony procesów rozwojowych w obecnych uwarunkowaniach współczesnego świata dla gospodarczych podstaw bezpieczeństwa kraju, ukierunkowuje je na płaszczyznę ekonomiczno - obronną, jako część zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Aby określić zagrożenia ze strony procesów rozwojowych współczesnych czasów dla gospodarczych podstaw bezpieczeństwa państwa, należy uprzednio zidentyfikować pojęcie zagrożeń w jego ekonomicznej treści.

Jednoznaczne określenie kategorii zagrożeń i bezpieczeństwa państwa jest trudne do przeprowadzenia co wynika ze złożoności i wielo-wymiarowości zagadnienia. Dostępne definicje zagrożeń nie ułatwiają wykonania zadania określenia ich istoty. W definicjach leksykalnych zagrożenie ma „bezpośredni związek ze słowem bezpieczeństwo i najczęściej jest wyjaśniane odwrotnością bezpieczeństwa” (Pawluczuk, 2013, s. 247). Najczęściej zagrożenia konkretyzowane są poprzez wartości, które mogą być utracone. Konkretyzację umożliwia wskazanie podmiotu lub przedmiotu bezpieczeństwa. Ponadto zagrożenia mogą być skonkretyzowane np. poprzez przedmiot destrukcyjnych oddziaływań lub cechy źródeł zagrożeń.

Ogólne „przedstawienie istoty tej kategorii przez stwierdzenie, że zagrożenie to możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk” (Zięba, 1997, s. 4); gdzie bariery są również zaliczane do tak wartościowanych zjawisk. Dlatego też biorąc pod uwagę istotę pojęcia barier i ich skutki dla procesów gospodarczych i realizacji celów ekonomicznych i obronnych, można kategorie barier i zagrożeń stosować zamiennie.

2.1. Zagrożenia gospodarcze

W związku z fragmentarycznym ujęciem zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego, podejmowane były próby zbudowania definicji całościowej. Zamierzony rezultat wydaje się zawierać definicja mówiąca, że „zagrożenie gospodarcze to stan, w którym państwo nie może przeciwstawić się takim oddziaływaniom zewnętrznym i wewnętrznym, które uniemożliwiają rozwój ekonomiczny zgodny z określonymi kierunkami i tempem, a przez to osłabiają potencjał gospodarczo-obronny” (AON, 1994, s. 57). Jak łatwo zauważyć treść powyższej definicji odnosi się do zagrożeń wartości, zarówno na płaszczyźnie ogólnoeconomicznej, jak i na płaszczyźnie gospodarczo-obronnej. Ponadto akcentuje, że zagrożenia mogą pochodzić ze źródeł zewnętrznych jak i wewnętrznych. Łącząc przedstawioną definicję wywnioskować można, że zagrożenia gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego kraju identyfikowane są z takimi zewnętrznymi i wewnętrznymi procesami, które mogą skutkować brakiem zdolności gospodarki do zaspokajania uzasadnionych potrzeb, lub utratą adekwatności albo pogłębianiem niedopasowania gospodarczych podstaw bezpieczeństwa do sprostania wymogom konfliktów.

Dla określenia specyfiki zagrożeń gospodarczych podstaw bezpieczeństwa państwa istotne znaczenie ma także przywołane wcześniej rozumienie definicji zagrożenia w kategorii umierania dla innych lub życia dzięki śmierci innych. W ten sposób postrzeganie zagrożenia jest niezwykle cenny z punktu widzenia ekonomii, ponieważ istotą rynków są właśnie zagrożenia tego typu, a odpowiadającą im formą jest konkurencja. Pozwala to zatem wybrnąć ze sprzeczności pomiędzy stabilizacją, jako jednej i istotnych cech bezpieczeństwa ogólnego i państwa, a konieczną destabilizacją wynikającą z rynkowej konkurencji, wymuszającej przestrzeganie reguł efektywnościowych stanowiących o rozwoju, a więc o bezpieczeństwie ekonomicznym.

Jednak należy podkreślić, że powyższy sposób postrzegania zagrożeń dla gospodarczych podstaw bezpieczeństwa państwa, może mieć tylko ograniczone zastosowanie. Wynika to z faktu, że kształtowanie tejże sfery opiera się głównie na decyzjach politycznych. Zatem dopuszczenie mechanizmu alokacji rynkowej zasobów w obszarze służącym tylko i wyłącznie bezpieczeństwu gospodarczemu podstawę bezpieczeństwa stanowić będzie wówczas np. przetarg na dostarczanie dóbr i usług organizowane przez jednostki wojskowe. Natomiast znacznie szersze wykorzystanie rynkowych mechanizmów jest przypisane do obszaru podwójnego zastosowania, gdzie warunkiem tego jest w pewnym zakresie stabilność reguł gry rynkowej określanych w procesie politycznym. A więc stabilność polityczna wewnętrzna i zewnętrzna lub szerzej pojmowane bezpieczeństwo polityczne państwa.

Zagrożeniem będzie również niedostosowanie podmiotów do funkcjonowania i realizacji celów, pod naciskiem konkurencji, gdzie drugą stroną tego stanowiska będzie identyfikacja zagrożeń z brakiem zmian strukturalnych. Można wręcz stwierdzić, „że nie rzecz w zagrożeniach albo w ich braku, lecz w takim stosunku do nich, który optymalizuje szansę (i pewność) istnienia i prolongowania” (Świniarski, 1997, s. 174).

Przedstawione sposoby rozumienia zagrożeń gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego państwa za podstawę ich określenia przyjmuje zakres czy też poziom realizacji chronionych wartości. Stąd też możliwość utraty tych wartości lub ich niepełna re-

alizacja są łączone z występowaniem zagrożeń, rozumianych jako oddziaływania niosące niepożądane skutki.

Selekcji zagrożeń z pośród różnorodnych oddziaływań można dokonać tylko i wyłącznie na podstawie przyjęcia odpowiednich kryteriów; dlatego do podstaw zagrożeń gospodarczych bezpieczeństwa ekonomicznego państwa przyjęto kryteria zbudowane na podstawie przewidywanych skutków negatywnych oddziaływań. Jeżeli kryteria te mają spełniać funkcję osadnika, który w odpowiednim czasie istnieje możliwość pojawienia się destrukcyjnych oddziaływań na gospodarkę. Ponadto określone kryteria są niezbędną podstawą obiektywizacji oceny w analizach bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Należy zatem ustalić, przed czym państwo powinno się bronić, a w konsekwencji zdecydować jakie przeciwdziałania trzeba podjąć i jakich użyć do tego środków.

Zagrożeniami gospodarczymi bezpieczeństwa ekonomicznego państwa będą zjawiska i procesy, które mogą doprowadzić do:

- zahamowania rozwoju gospodarczego lub utraty zdolności rozwojowych;
- pogorszenia pozycji kraju mierzonej udziałem w tworzeniu dochodu narodowego i międzynarodowym podziale pracy w stosunku do gospodarek otoczenia zagranicznego;
- utraty suwerenności w podejmowaniu decyzji w sprawach gospodarczych i gospodarczo-obronnych oraz ich optymalizacji;
- utraty zdolności do dostarczania wystarczającej ilości dóbr i usług;
- utraty możliwości utrzymania pożądanego poziomu potencjału militarnego i rezerw gospodarczych w czasie pokoju;
- utraty zaplecza w czasie wojny dla wojsk walczących;

Zaznaczyć należy, że nie wszystkie zjawiska wyrażone ujemnymi wskaźnikami należy powiązać z kategorią zagrożeń gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Zagrożeniami nie będą zatem zjawiska i procesy, których celem jest przywracanie adekwatności zadań i funkcji wynikających ze zmian sposobów realizacji bezpieczeństwa ekonomicznego państwa lub oczyszczają ze zbędnych mocy wytwórczych i produktów, pomimo że statystycznie odnotowywany jest spadek produkcji. Reasumując do zagrożeń nie zalicza się tej części zjawisk, dzięki którym dokonują się zmiany jakościowo-strukturalne, skupiające się na podnoszeniu efektywności i zdolności gospodarczych podstaw bezpieczeństwa do dostarczania odpowiednich dóbr. Warunkiem jest jednak płynne zastępowanie elementów struktury przestarzałej nowoczesnymi elementami.

Do zagrożeń „ograniczenia swobody nie należy zatem zaliczać decyzji w podejmowaniu jej na płaszczyźnie gospodarczo-obronnej wynikającej np. umów handlowych czy wchodzenia w skład ugrupowań integracyjnych, jeżeli są one zgodne własnymi preferencjami kraju i suwerennie dokonanego wyboru” (Uliasz, 2013, s. 110).

Kształtowanie gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego kraju jak wskazano powyżej jest uwarunkowane, zarówno czynnikami zewnętrznymi jak i wewnętrznymi. Zatem opierając na takim podziale potencjał zagrożeń gospodarczych podstaw bezpieczeństwa, w zależności od położenia można podzielić na dwie grupy:

- zewnętrzny potencjał zagrożeń;
- wewnętrzny potencjał zagrożeń.

Potencjał ten może oddziaływać kanałami powiązań gospodarczych z zagranicą w zakresie przepływów rzeczowych i informacyjnych. Miarą tego potencjału może być wielkość środków możliwych do zaangażowania w celach destrukcyjnych lub wielkość i ważność przepływów środków ekonomicznych, które mogą zostać przerwane. Spośród nich wyróżnia się grupy w przepływach:

- towarów i usług;
- ludzi i kapitałów;
- technologii i sztuki zarządzania.

Z listy istniejących i możliwych do określenia przykładów potencjału w odniesieniu do Polski, warto wymienić kilka, tj.:

- nie równorzędność znaczenia dla siebie partnerów w stosunkach ekonomicznych, co może przejawiać się w formie zależności handlu zagranicznego, technologicznej, kapitałowej, itp.;
- zależność od dostaw istotnych dla funkcjonowania i rozwoju gospodarki czynników, tj. zależność surowcowo - energetyczna od jednego partnera;
- zależność kredytowo-płatnicza, wyrażona brakiem zdolności kraju do obsługi i redukcji zadłużenia zagranicznego bez istotnego obniżenia rozwoju i konsumpcji;
- wymuszone uzależnienie sfery regulacji gospodarki, wyrażone koniecznością uzgadniania polityki gospodarczej i gospodarczo-obronnej z instytucjami finansowymi na arenie międzynarodowej;
- wymuszone ograniczenie udziału w międzynarodowej wymianie produktów uznanych za wrażliwe przez najsilniejszych partnerów.

Natomiast na płaszczyźnie ekonomiczno-obronnej przedmiotem zainteresowań są zagrożenia gospodarczych podstaw bezpieczeństwa, które można podzielić podobnie jak na płaszczyźnie ogólnoeconomicznej na dwie grupy:

- zewnętrzne zagrożenia ekonomiczno-obronne;
- wewnętrzne zagrożenia ekonomiczno-obronne.

W zależności od położenia źródeł potencjału zagrożeń ekonomiczno-obronnych, można wyróżnić:

- zewnętrzny potencjał zagrożeń ekonomiczno-obronnych;
- wewnętrzny potencjał zagrożeń ekonomiczno-obronnych.

Potencjał zagrożeń ekonomiczno-obronnych może istnieć w różnych formach tj.:

- brak alternatywnych źródeł zaopatrzenia gospodarki w surowce lub produkty strategiczne pozyskiwane z zewnątrz;
- brak trwałej współpracy (powiązań) o odpowiedniej skali z przemysłem obronnym krajów w ramach sojuszniczych ugrupowań;
- eliminacja z międzynarodowych rynków uzbrojenia i sprzętu wojskowego;
- struktura i charakter zagranicznych inwestycji w sektory gospodarki, które mają istotne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa;
- ograniczenia dostępu do nowoczesnych technologii produkcji i wykorzystania dóbr służących bezpieczeństwu.

Obok źródeł i przedmiotu oddziaływań można stosować także kryterium klasyfikacji w zależności od charakteru źródeł możliwych destrukcyjnych oddziaływań, czyli sfer z której pochodzą destrukcyjne oddziaływania tj.:

- rzeczowe, które mogą powodować negatywne skutki w rozmiarach i strukturze gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego państwa;
- informacyjne, wywołujące dezorganizację funkcjonowania bądź nietrafne kierunki rozwoju gospodarczych podstaw bezpieczeństwa ekonomicznego państwa.

Wewnętrzne zagrożenia i bariery kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w sposób syntetyczny znajdują odzwierciedlenie w ograniczeniach tworzenia PKB. Znajdują swoją pierwotną przyczynę w opóźnieniach rozwojowych polskiej gospodarki w stosunku do gospodarek krajów rozwiniętych, a wyrażających się w dysproporcjach struktury tworzenia PKB. „Jako takie mogą być one jednym z istotnych źródeł zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego Polski współtworząc gospodarczy potencjał zagrożeń” (Lipowski, 1999, s. 565) przez, który należy rozumieć skalę odstępstw makrostruktury produkcji polskiej gospodarki w okresie transformacji od przyjętej za normę makrostruktury typowej dla gospodarki rynkowej.

3. Bezpieczeństwo państwa, a globalizacja

W XXI wieku istnienie państwa autarkicznego, odizolowanego od powiązań z innymi krajami jest sytuacją abstrakcyjną, konstruowaną między innymi w celu uproszczenia sytuacji oraz pomocną w wyjaśnianiu praw ekonomicznych. W rzeczywistości istnieje jednak szereg zależności między krajami, które powodują, że wydarzenia polityczne w jednym kraju wpływają na sytuację gospodarczą krajów znajdujących się po przeciwnej stronie globu. Sytuacja ta jest skutkiem przede wszystkim coraz łatwiejszego dostępu do masowych informacji płynących z całego świata za sprawą nowoczesnych rozwiązań technologicznych; zwłaszcza rewolucji informatycznej, która przyczyniła się do powstawania ogólnosięwiatowych mediów. Konsekwencją rewolucji informatycznej, naukowej i technologicznej jest powstawanie globalizacji, która wiąże się z nowoczesnością, postępem, standaryzacją wielu sfer życia, powstających w wyniku rozprzestrzeniania się na całym świecie podobnych idei, wzorców zachowań ekonomicznych, politycznych a także społecznych.

Analizując zmiany zachodzące w ostatnich dziesięcioleciach należy stwierdzić, że globalizacja staje się nieuniknionym etapem rozwoju współczesnej cywilizacji. Zatem bezpieczeństwo to niezmiernie szerokie pojęcie, a zapotrzebowanie na nie przychodzi wraz z narodzinami oraz nieodłącznie towarzyszy ludziom przez całe życie, niezależnie od stanu i stopnia, czy kierunku aktywności. Ze względu na swoją istotę i społeczne znaczenie, wraz z postępem ludzkości staje się coraz bardziej skomplikowanym problemem, który poprzez swoją istotę jest problemem indywidualnych osób, jak też całych społeczności. W każdej dziedzinie życia poszczególnych ludzi, czy funkcjonowania całych społeczeństw istnieje na nie zapotrzebowanie.

O wartości i znaczeniu bezpieczeństwa w hierarchii potrzeb człowieka świadczy pozycja, jaką ono zajmuje w opracowanej przez Abrahama Harolda Maslowa piramidzie potrzeb, w której bezpieczeństwo plasuje się w podstawach, na drugiej pozycji po tak istotnych potrzebach jak fizjologiczne.

3.1. Gospodarka w dobie globalizacji

Kolejnym istotnym wpływem globalizacji na gospodarkę demokratyczną jest powodowanie rozproszenie władzy w wyniku pojawiających się silnych międzynarodowych podmiotów gospodarczych oraz ponadnarodowych instytucji, oddziałujących na sprawowanie władzy w danym kraju zawężających pole manewru decyzyjnego rządów krajów demokratycznych. Zatem jednym z głównych przejawów postępującej globalizacji jest zanikanie granic ekonomicznych między państwami, powstawanie przedsiębiorstw ponadnarodowych oraz instytucji pozarządowych. Wszystkie te elementy prawdopodobnie powodują, utratę suwerenność państwa, które traci władzę ekonomiczną i polityczną.

Globalizacja dąży do integracji dwóch sfer na poziomie międzynarodowym. Istnieje zatem realna groźba utraty władzy państwa na rzecz sił ekonomicznych, a dokładniej na „rzecz koncentrującego się i monopolizującego się rynku kapitałowego” (Szymański, 2004, s. 254). W chwili obecnej można zaobserwować rozpraszanie się i decentralizację w podejmowaniu ważnych decyzji gospodarczych i politycznych; gdzie bezpieczeństwo danego państwa, dysponowanie zasobami, los poszczególnych sektorów gospodarki oraz los konkretnych grup społecznych w coraz mniejszym stopniu zależą od decyzji lokalnych urzędników i polityków. Władza przestaje, więc sprawować rząd wybierany przez obywateli w powszechnych i demokratycznych wyborach. Kompetencje te przejmują instytucje międzynarodowe oraz globalne media, które mają wpływ na podejmowane przez nie decyzje. Zatem bardzo trudno jest wykazać, że te instytucje działają w sposób demokratyczny traktując na równi wszystkich zainteresowanych. Natomiast interesy ekonomiczne coraz częściej mieszają się z interesami politycznymi gdzie dobrym przykładem jest wojna w Iraku.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy też Bank Światowy decydują przede wszystkim o życiu milionów ludzi bez ich udziału w procesie decyzyjnym, a spekulacje giełdowe w Stanach Zjednoczonych mają wpływ na rynki Europy Wschodniej. Coraz większe zagmatwanie procedur podejmowania decyzji i spadek ich przejrzystości powoduje „deprecjacje znaczenia procedur demokratycznych” (Anioł, 2002, s. 231). Nasuwa się więc stwierdzenie, że Świat nie zna w pełni demokratycznej instytucji międzynarodowej, dlatego że trudno jest znaleźć demokratyczny podział głosów w tychże instytucjach.

Kolejny problem jaki należy poruszyć jest brak przejrzystości działania i rozmywanie się odpowiedzialności w tych instytucjach. Mocnym argumentem jest fakt, że nie wszystkie państwa będące członkami tych organizacji, są państwami demokratycznymi. Zauważalny jest również pośredni niekorzystny wpływ globalizacji na demokracje polegający na pogłębianiu się rozpiętości dochodowych oraz dysproporcji rozwojowych i społecznych. „Wzrost zróżnicowania a także jednakowe prawa polityczne gwarantowane przez system

demokratyczny powodować mogą napięcia i konflikty nie tylko wewnątrz krajów, ale także na arenie międzynarodowej” (Anioł, 2002, s. 229).

Państwo staje przed trudnym wyborem, gdyż nie da się jednocześnie całkowicie spełnić postulatów obydwu grup. W ten sposób proces globalizacji pośrednio osłabia społeczeństwo demokratyczne. Przy podejmowaniu decyzji demokratycznych najważniejszy jest długookresowy interes całego społeczeństwa. Natomiast globalizacja wymusza skupienie się na jednostce. Nieważna jest zatem przyszłość, lecz najważniejsze są dzisiejsze profity z podejmowanych decyzji.

Jednym z aspektów, globalizacji, który dwuznacznie oddziałuje na demokrację jest „swobodny przepływ informacji oraz idei pomiędzy państwami” (Anioł, 2002, s. 220). Umożliwia ona nieograniczony dostęp do wiedzy i zdobywania informacji przez obywateli. Państwa tracą przez to monopol na informacje, tracą również kontrole nad publikowanymi wiadomościami. Jednak brak kontroli nad przepływem informacji oznacza też większe pole możliwości działania grup przestępczych, co umożliwia rozpowszechnianie treści pornograficznych oraz ekstremalnych poglądów. Realnym zagrożeniem jest też „dominacja kultur bardziej rozwiniętych technicznie nad mniej rozwiniętymi” (Szymański, 2004, s. 261). Łatwiejsze nawiązywanie kontaktów i przepływ informacji, a co za tym idzie rozwój różnych kontaktów gospodarczych oraz oddziaływań politycznych i społecznych sprzyja demokratyzacji państw niedemokratycznych, które biorą udział w wymianie międzynarodowej. Dzięki przepływowi informacji i rozpowszechnianiu przypadków łamania praw człowieka oraz stosowania cenzury przez państwa autorytarne i dyktatorskie, presja społeczeństwa międzynarodowego może ulec zwiększeniu i stać się bardziej skuteczna. Pozytywne skutki swobodnego przepływu informacji będą przeważać nad negatywnymi tylko wtedy, kiedy instytucje zajmujące się przepływem danych i informacji będą całkowicie niezależne, a także będą między sobą zróżnicowane. Gwałtowny rozwój technologii informatycznych stwarza nowe możliwości ułatwienia procedur demokratycznych takich jak referenda i wybory organizowane przez Internet.

W obliczu istnienia wielu sprzeczności globalizacji i demokracji pojawia się wizja reformowania modelu demokracji liberalnej. Można wśród nich zauważyć idee „demokracji kosmopolitycznej i demokracji bezpośredniej” (Raczewska-Rytko, 2002, s. 188). Jedną z idei przewyciężenia tych problemów dotyczy wprowadzenia standardów demokratycznych na poziomie międzynarodowym. Idea ta głosi, konieczność powołania Globalnego Zgromadzenia Ludowego (Global Peoples' Assembly). Zadaniem tejże organizacji byłoby tworzenie norm postępowania, jednak nie bezpośrednio, a jedynie pośrednio poprzez wyrażanie poglądów w sprawach dotyczących między innymi: umacniania pokoju, wspierania rozwoju i sprawiedliwości społecznej. Wymaga to przede wszystkim nawiązania dialogu między rządami krajów, a wielkimi organizacjami międzynarodowymi. Zadanie to nie jest łatwe, gdyż korporacje nie mogą wyręczyć państwa w egzekwowaniu prawa i porządku, gdzie ich celem jest zajmowanie się produkcją i tworzeniem miejsc pracy, a także wypracowywanie zysku. Kolejny projekt, który miałby poprawić sytuację, proponuje zreformowanie ONZ, który mówi o wzmocnieniu kompetencji Parlamentu Europejskiego oraz utworzeniu podobnych struktur na innych kontynentach.

Idea demokracji bezpośredniej opiera się na możliwości bezpośredniego udziału społeczeństwa w procesach decyzyjnych a więc także w sprawowaniu władzy. Rewolucja elektroniczna dostarczyła narzędzi niezbędnych do bezpośredniego porozumiewania się z obywatelami. Dzięki sieci elektronicznej możliwy jest dostęp do informacji rządowych a także dostarczanie opinii zwrotnych do urzędników państwowych. Obywatele mają w „rezultacie równie szybki wgląd w sprawy publiczne jak przedstawiciele władzy” (Raczevska-Rytko, 2002, s. 189). Powoduje to większe zaangażowanie w ich życie publiczne oraz poczucie faktycznego wpływu na podejmowane decyzje. Jest to szczególnie istotne w czasach, kiedy obywatel czuje się bezsilny, gdy władza go reprezentująca nie przestrzega danych obietnic wyborczych, a kontakt z czołowymi politykami jest w dużej mierze ograniczony.

Zastosowanie Internetu w demokracji bezpośredniej poza wskazanymi zaletami ma również istotne ograniczenia i wady. Dostęp do tego dobra powinien być tani i ogólnodostępny, tylko w taki sposób zapewnić będzie można równe szanse wszystkim obywatelom w sprawowaniu władzy. „Przeciwnicy wykorzystania Internetu wskazują także na problem odpowiednich zabezpieczeń gwarantujących wiarygodność i tajność przeprowadzonych wyborów” (Raczevska-Rytko, 2002, s. 194) twierdząc, że elity gospodarcze w coraz większym stopniu uświadamiają sobie problemy, jakie wywołuje globalizacja poprzez swój wpływ na demokracje. Jednak kwestia ich skutecznego rozwiązania pozostaje nadal otwarta.

Podsumowując powyższe rozważania należy nadmienić, iż globalizacja niesie za sobą szereg czynników, które mają niekorzystny wpływ na demokrację, osłabiają skuteczność i sprawność rządów demokratycznych. Wśród nich wymienić należy:

- „ograniczanie suwerenności polityki państwa,
- zanikanie granic ekonomicznych,
- polaryzacja społeczna,
- rozproszenie władzy” (Szymański, 2004, s. 249).

Wpływanie na władze i decyzje w państwie jest ograniczone w związku z coraz mniejszą suwerennością państwa wynikającą z procesów globalizacyjnych. Naruszone wtedy zostają demokratyczne formy legitymizacji i kontroli, jednakże globalizacja niesie za sobą także pozytywne skutki, takie jak: upowszechnienie informacji, redukcja ubóstwa w świecie poprzez wyrównanie dochodów poszczególnych państw, przyczynia się do upowszechniania zasad demokracji i praw człowieka oraz stwarza nowe możliwości rozwoju demokracji bezpośredniej.

W związku z istnieniem dużej liczby krajów demokratycznych tj. 191 państw na świecie (stan na rok 1999) w 117 z nich funkcjonuje demokracja przedstawicielska, gdzie około 22% populacji żyje w społeczeństwach wolnych, a 39 % w społeczeństwach częściowo wolnych, „ale tyleż samo podlega władzy reżimów autorytarnych” (Szymański, 2004, s. 263) gdzie należy podejmować działania mające na celu poprawę sytuacji demokracji oraz dostosowywania działań do nowych zmieniających się warunków przede wszystkim do nowej formy demokracji XXI wieku. Zatem pomimo pojawiających się „pesymistycznych diagnoz głoszonych między innymi przez A. Tofflera, iż piszącego o demokracji przegrywającej wyścig o władzę” (Anioł, 2002, s. 237). Wydaje się mocno przesadzonym

stwierdzeniem. Natomiast jak twierdzi „B. Baber narodowe państwo demokratyczne jest jedyną organizacją, jaką dysponujemy, zdolną reprezentować wolę istot ludzkich i zmusić gospodarke, by była ich narzędziem” (Anioł, 2002, s. 237). Konieczne jest, więc tworzenie struktur demokratycznych ponadnarodowych, a także reformowanie krajowych mechanizmów demokratycznych. Równie istotną rzeczą jest powstawanie silnych podmiotów, które byłyby w stanie zapanować nad swobodnie przemieszczającym się w gospodarce światowej kapitałem, jak również organizowaniu instytucji międzynarodowych w taki sposób, aby pozostawić w nich swobodę na działanie wewnętrznych procesów politycznych w poszczególnych krajach. W obliczu słabości obecnego systemu politycznego niezbędne jest zatem poniesienie wysiłku, aby osiągnąć ambitne cele demokratyzacji globalizacji oraz opracowania odpowiednich programów i instrumentów do ich realizacji. Idea demokracji bezpośredniej opiera się na możliwości bezpośredniego udziału społeczeństwa w procesach decyzyjnych a więc także w sprawowaniu władzy. Rewolucja elektroniczna dostarczyła narzędzi niezbędnych do bezpośredniego porozumiewania się z obywatelami, gdzie dzięki sieci elektronicznej możliwy jest dostęp do informacji rządowych, a także dostarczanie opinii zwrotnych do urzędników państwowych. Zatem obywatele mają w rezultacie równie szybki wgląd w sprawy publiczne tak jak przedstawiciele władzy. Powoduje to większe zaangażowanie obywateli w życie publiczne oraz poczucie faktycznego wpływu na podejmowane decyzje. Jest to szczególnie istotne w czasach, gdy obywatel czuje się bezsilny, gdy władza go reprezentująca nie przestrzega danych obietnic wyborczych, a kontakt z czołowymi politykami jest w dużej mierze ograniczony. Społeczeństwo dzięki temu zastosowaniu może wyrazić swoje zdanie czy też podjąć konkretną decyzję wbrew woli polityków, którzy często czują się coraz mniej odpowiedzialni wobec obywateli.

Zakończenie

Postępujące procesy globalizacji i regionalizacji we współczesnym świecie przyczyniły się do obniżenia rangi wielu problemów, również w odniesieniu do bezpieczeństwa ekonomicznego. Oznacza to jednocześnie potrzebę nieustannej weryfikacji sposobów i metod jego rozwiązania na wielu płaszczyznach. Generują one bowiem liczne kontrowersje i dylematy, a ich analiza i charakterystyka wskazuje na konieczność poszukiwania nowego podejścia do problemu bezpieczeństwa ekonomicznego. Ciągłe brakuje odpowiedzi na szereg pytań konkretyzujących kwestię bezpieczeństwa ekonomicznego, takich jak np.: dlaczego im więcej mówi się o bezpieczeństwie socjalnym, tym bardziej poszerza się pole biedy i ubóstwa społeczeństwa?; dlaczego im bardziej akceptuje się kwestie bezpieczeństwa żywnościowego, tym więcej jest ludzi głodnych i niedożywionych?; dlaczego im częściej podejmuje się zagadnienie bezpieczeństwa surowcowego tym bardziej zwiększa się stopień uzależnienia od importu gazu i ropy naftowej?; dlaczego, kładąc nacisk na bezpieczeństwo społeczne, mamy do czynienia ze wzrostem armii bezrobotnych, która w każdej chwili może wywołać niepokoje społeczne?; dlaczego im częściej deklaratywnie dążymy do zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju, to tym bardziej osłabiają się gospodarczo-obronne podstawy państwa? W tej sytuacji najbardziej

trafnym podejściem okazuje się odwołanie do dorobku teoretycznego i praktycznego ekonomii instytucjonalnej.

Wyjaśnienie każdej z zidentyfikowanych i scharakteryzowanych kontrowersji oraz rozwiązanie przywołanych dylematów jakkolwiek w różnym stopniu zależy od wypracowanej i realizowanej polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i strategii jej realizacji. Bez względu na ich charakter należy oczekiwać od nich, by umiejętnie prowadzone skutkowały: utrzymaniem wysokiego tempa rozwoju gospodarczego przy niskim poziomie inflacji i niskiej stopie bezrobocia oraz wzrostem poziomu życia społeczeństwa; utrzymaniem stabilnych warunków działalności gospodarczej, wzrostem przedsiębiorczości oraz zdolnością do ograniczania negatywnych skutków wahań koniunkturalnych.

Bibliografia

- Anioł W., (2002). *Paradoksy globalizacji*. Warszawa: Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego.
- AON Opracowanie zbiorowe, (1994). *Bezpieczeństwo gospodarcze*. Warszawa.
- Kurek S., (2000). *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa [w:] Ekonomika bezpieczeństwa państwa średniej wielkości. Teoria i praktyka*. Warszawa-Brno: Praca zespołowa pod redakcją Kurini S. i Krča M.
- Lipowski A., (1999). *Zmiany w strukturze tworzenia PKB w Polsce w okresie transformacji 1990-97/98. Analiza i ocena*. w: „*Ekonomista*”.
- Pawluczuk J., (2013). *Bezpieczeństwo informacyjne podmiotów gospodarczych*. Jarosław: Bąk T. (red.), *Wektory bezpieczeństwa*.
- Raczewska-Rytko M., (2002). *Procesy globalizacji a demokracja bezpośrednia*. [w:] M. Pietraś, [red.], *Oblicza procesów globalizacji*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Rotfeld D.A., *Europejski system bezpieczeństwa*, Warszawa 1990.
- Szymański W., (2004). *Interesy i sprzeczności globalizacji, Wprowadzenie do ekonomii ery globalizacji*. Warszawa: Diffin.
- Świniarski J., (1997). *O naturze bezpieczeństwa, Prolegomena do zagadnień ogólnych*. Warszawa - Pruszków.
- Uliasz B., (2013). *Czynniki kształtujące poziom bezpieczeństwa państwa*. [w:], Bąk T., Ciekankowski Z., Szot L., *Determinanty bezpieczeństwa człowieka a rozwój regionalny*. Jarosław: P W S T – E w Jarosławiu.
- Wielka Encyklopedia Oxford*, tom 2. (2008). Warszawa: Oxford Educational sp. z o.o.
- Zięba R., (2001). *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Zięba R., (1997). *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Warszawa: [w:] Bobrów D., Haliżak E., Zięba R., *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*.
- Żukowska K., Gracik M., (2006). *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.